

Türk Devlet Geleneğinde Kut ve Ağaç Sembolizmi: 21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Kültürel Belleğin Sürekliliği

Kut and Tree Symbolism in the Tradition of Turkish States: The Continuity of Cultural Memory in the First Quarter of the 21st Century

Kübra YILDIZ ALTIN*

Öne Çıkanlar:

- Türk devletinin gücü ve ebediliği düşüncesi, kutlu ağaç motifi aracılığıyla hâlen devam etmektedir.
- Ağaç imgesiyle oluşturulan kutlu devlet geleneği modeli bazı resmî kurumlarda yaşatılmaktadır.
- Ağaç sembolizminin günümüzdeki yansımaları kültürel belleğin sürekliliğinin bir sonucudur.

Öz: Makale, kut kavramının ve ağaç sembolizminin Türk devlet geleneğinde taşıdığı anlamları konu edinmekte, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde Türk kamu kurum ve kuruluşlarında, kut ve ağaç arasındaki geleneksel ilişkiye dayanan dünya görüşünün nasıl yer aldığının, sembolleştirildiğinin, yeniden yorumlandığının ve Türk kültür belleğinde nasıl yaşatıldığının incelenmesini amaçlamaktadır. Kültürel bellek temeline dayandırılan çalışmada, Türk devlet geleneğinde kut kavramı ve ağaç sembolizmine dair tespit edilen çeşitli uygulamalar, törenler, ritüeller, tasarımlar olmak üzere ilgili içerikler bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Türk devlet felsefesinde kutlu ağaç motifi, Orta Asya'dan Anadolu'ya taşınmış, Selçuklu ve Osmanlı Devleti dönemlerinde kullanılmış ve Cumhuriyet döneminden itibaren kültürel bir imge hâlini almıştır. 21. yüzyılın ilk çeyreğindeki uygulamalar incelendiğinde ağaç motifinin gelenekten kaynağını alarak devam ettirildiği görülmektedir. Bu bağlamda Türk kültüründe devletin ebediliği imajı, kut ve ağaç sembolü üzerinden kurulmakta ve kültürel bellek içinde sürdürülmektedir. Bu sembolleştirme günümüzün bazı resmî uygulamalarında, kamu kurum ve kuruluşlarında sembolik izlerini korumaktadır. Çalışmada Türk kültür coğrafyalarında kültürel belleğin sürekliliği bağlamında 21. yüzyılın ilk çeyreğinde devletin ebediliği düşüncesi temelindeki dünya görüşünün ağaçla ilişkili sembolik kullanım yoluyla ve güncel ihtiyaçlara göre yeniden kullanıldığı, kut ve ağaç sembolleştirmesinin geçmişte olduğu gibi günümüz kültürel belleğinin inşasında işlevsel olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Devlet Geleneği, Kut, Ağaç, Sembolizm, Kültürel Bellek.

Highlights:

- The idea of the Turkish state's power and perpetuity continues to be symbolized through the motif of the sacred tree.
- The model of the sacred state tradition, symbolized by the image of the tree, is preserved in some official institutions.
- The contemporary reflections of tree symbolism stem from the continuity of cultural memory.

Abstract: The article addresses the meanings attributed to the concept of *kut* and tree symbolism in the tradition of the Turkish state. It aims to examine how the worldview based on the traditional the relationship between *kut* and the tree was formed, symbolized, reinterpreted, and sustained in Turkish cultural memory during the first quarter of the 21st century, particularly within Turkish public institutions and organizations.

* Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü, kubrayildiz89@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9788-2844

Based on the concept of cultural memory, the study evaluates various practices, ceremonies, rituals, and designs related to *kut* and tree symbolism in Turkish state tradition from a holistic perspective. In the philosophy of the Turkish state, the sacred tree motif was carried from Central Asia to Anatolia, used during the Seljuk and Ottoman periods, and evolved into a cultural image from the Republican period onwards. When examining practices in the first quarter of the 21st century, it is evident that the tree motif continues, drawing from its traditional roots. The symbol of the state's eternity in Turkish culture is represented through the imagery of *kut* and the tree, and it is preserved within the cultural memory. This symbolic representation preserves its presence in certain contemporary official practices and institutions. The study concludes that, in the context of cultural memory's continuity across Turkish cultural geographies, the worldview centred on the eternity of the state continues to be expressed through symbolic tree imagery adapted to contemporary needs. Furthermore, the symbolism of the *kut* and the tree continues to play a functional role in constructing today's cultural memory, just as it did in the past.

Keywords: Turkish State Tradition, *Kut*, Tree, Symbolism, Cultural Memory.

Summary: This study, which focuses on the meanings of the concept of *kut* and tree symbolism in Turkish state tradition, aims to analyse how the worldview based on the traditional the relationship between *kut* and the tree is interpreted and reproduced in the 21st century, and how it is embedded in Turkish cultural memory. In the oldest narratives of Turkic mythology, the tree's relationship with God, cosmic order, and celebration is noteworthy. In addition to the tree motifs in these early myths, there are numerous narratives, beliefs, and practices related to trees in Turkestan and Anatolia today. The tree cult, which maintains its vitality in folk beliefs, is also prominently seen as a state symbol in Turkish state tradition. However, the contextual meanings attributed to the tree are reused according to today's conditions and the image of the tree living in cultural memory shows continuity in the 21st century. Therefore, the symbolic relationship established between the continuity and power of Turkish states and the tree continues to preserve its vitality.

From the coins minted in the early 21st century to the logos used in the state administration of the Republic of Türkiye and the speeches delivered at ceremonies, many symbols used from the past to the present have become cultural images. The tree motif is one of these symbols and is commonly seen in the form of the tree of life. In this context, there are many examples of sacred trees in Türkiye today, ranging from the logos of certain government offices to symbolically planted trees. For instance, depictions of trees used as state symbols can be seen on daily coins and commemorative coins in circulation. Mass tree planting ceremonies in Turkish cultural geography are also significant in this context. These practices can be traced back to the sacred forests that were traditional in ancient Turkish culture. In tree planting ceremonies held by many public institutions and organizations in Türkiye, collective commemorative forests are sometimes created, and at other times, a few commemorative trees are planted.

In Turkish cultural geography, new period ceremonies are performed by esteemed individuals in the context of symbolically transmitting tradition to the future. The one who possesses *kut* holds power and authority, and therefore initiates the first action. In Turkish state administration, this role is assumed by the *kagan*, *hakan*, sovereign, and, in modern times, the President of the Republic, as well as the top authorities of provinces, districts, or other administrative leaders-those who carry *kut*. It is possible to provide numerous examples within the scope of the data obtained during the study. The main conclusion drawn from all the data is that the sacred tree motif in Turkish cultural geographies was transferred from Central Asia to Anatolia, used during the Seljuk and Ottoman periods, and carried into the present day through its inclusion in various design works during the early Republican period. Two aspects stand out in the transfer of the tree as a cultural heritage. The first is the descent of the traditional idea of *kut*, which originates from the divine sphere, to the earth through the tree. The second is that the tree serves as one of the symbols of continuity in the state tradition within Turkish cultural geographies, connected to the concept of the blessed state. In fact, it is known that symbolic relationships have been established between the power and continuity of the state and majestic trees in both visual and dimensional terms since early periods. These relationships ensure that tree symbolism is transmitted within cultural memory.

Symbols rooted in tradition contribute to the preservation of cultural memory and its transfer to the future. It can be said that the selection of these symbols-those that are nourished by tradition, adaptable to

contemporary conditions, and capable of being passed on to the future-plays a key role in fostering the image of national unity and the continuity of states. The idea of *kut* and the tree symbol continue to play a functional role in the construction of today's state tradition and cultural memory, just as they did in the past. In conclusion, this research provides a broad perspective on the concept of *kut* and tree symbolism that have been transmitted from the past to the present in the Turkish state tradition, and reveals how they were used, preserved and maintained in the first quarter of the 21st century, in short, the importance, place and role of cultural memory in this process.

Giriş

Türk kültürünün ortaya çıktığı, geliştiği ve yayıldığı coğrafyalarda ağaç önemini her zaman korumuştur. Konar göçer yaşam, doğayı iyi tanımayı ve işlevsel kullanmayı zorunlu kılar. Ağaçlar, Türk halklarının sadece toplumsal ve ekonomik yaşamlarında değil, aynı zamanda kültürel yaşamlarında da büyük rol oynamıştır. Eski Türk inanç sisteminde ağaç ve özellikle kayın ağacı kutsal kabul edilmiştir. Kayın ağacı, mit araştırmalarında Türklerin ortaya çıkışına dair en önemli köken mitleri arasında yer alır (Çobanoğlu 2011, 245-247). Türk mitolojisinde yaratılış, dünya, yaşam, yerin merkezi ve eksen olmak üzere kozmik bağlamla tasvir edilen ağaç veya hayat ağacı simgesi, coğrafyanın florasıyla uyumlu olarak görsel ve boyutsal açıdan dikkat çeken ağaç türleri etrafında toplanmıştır. Bu bakımdan Türk kültürünün ve kültür ekolojisinin derinlemesine anlaşılmasında ağaçların sembolik kullanımlarının incelenmesi önemlidir.

Türk mitolojisinin en eski anlatımlarında ağacın ilahi alanla/Tanrıyla, kozmik düzenle ve kut ile ilişkisi dikkat çeker. İlk mitlerdeki ağaç motiflerinin yanı sıra bugün Türkistan coğrafyasında ve Anadolu'da ağaçlarla ilgili birçok anlatıma, inanış ve uygulama bulunmaktadır. Halk inanışlarında canlılığını koruyan ağaç kültü, Türk devlet geleneğinde “devlet simgesi” olarak kendini güçlü bir şekilde gösterir (Bars 2014, 384). Türk kültür belleğinde taşınan ağaç imgesi 21. yüzyılın ilk çeyreğinde yeniden kullanılmakta, Türk kültür coğrafyalarında devletin ebediliği düşüncesi “kutlu ağaç” sembolü üzerinden yansıtılmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, Türk kültüründe devletin gücü ve sürekliliği mesajının, kutlu ağaç motifi aracılığıyla devam ettirildiği ileri sürülmektedir.

Literatür taramasına dayanan çalışmada konuyla doğrudan ilgili olan birincil nitelikteki yazılı kaynaklardan elde edilen veriler bütüncül bir şekilde değerlendirilmekte, Türk kültür felsefesinde birbirini tamamlayan unsurlardan olan kut ve ağaç sembolleştirmesi, geçmiş ve günümüzdeki uygulamalar dikkate alınarak kültürel bellek temelinde incelenmektedir. Bir olgu araştırması niteliğine sahip olan bu çalışma, 21. yüzyılın ilk çeyreği ile sınırlandırılmış, kamu kurum ve kuruluşlarında konuyla ilgili tespit edilen çeşitli uygulamalar, faaliyetler, tasarımlar, törenler gibi içerikler amaçlı örneklem yöntemiyle seçilmiştir. Çalışma süresince yazılı kaynakların yanı sıra çevrimiçi platformlardan da yararlanılmıştır.

Literatürde Türk kültüründe kutun çeşitli yönleriyle ele alındığı çalışmalar bulunmaktadır (Başer 1990; Divitçioğlu 2000; Karakaş 2009, 29-44; Demirbilek 2011, 181-197; Yılmaz 2014, 311-374; Çeribaş 2021, 1185-1206; Kalkan 2023, 87-97; Manav 2024, 555-574; Taş 2024). Ağaç sembolizmiyle ilgili de incelemeler yapılmış durumdadır (Ergun 1998, 71-80; Özarslan 2003, 94-102; Elpe 2003; Ergun 2004; Temizkan & Aktaş 2012, 13-22). Her iki konu hakkındaki değerlendirmelerde kavramların anlamları, dilsel özellikleri, mitolojideki yerleri ve önemleri başta olmak üzere daha çok tespit ve içerik analizine yönelik olduğu görülmüştür. Bu çalışmada ise kut ve ağaç sembolleştirmesi, devlet geleneğinde ön plana çıktığı olgu ve olaylar temelinde olmak üzere bugünün şartlarında yeniden çözümlenmektedir. Araştırmada, diğer çalışmalardan farklı olarak kut kavramının ve ağaç sembolizminin günümüz devlet geleneğindeki yansımaları

Türk kültürel belleğindeki sürekliliğinin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmanın Kavramsal ve Kuramsal Çerçevesi

Semboller; bilinen ve bilinmeyeni bağlama işlevi üstlenme, iletişim kurma, iletişimde anlamı aktarma ve gerçekliği yeniden sunma gibi birçok role sahiptir. Bir açıdan semboller toplamı olan kültür, bu anlamlandırma sürecinin de kendisidir. Kültürlerin arkaik çekirdeklerini oluşturan semboller, deneyimleri aktarmaya, anlam ve referans katmanları oluşturmaya ve kültürü açıklamaya yardımcı olurlar. Kültürel sembollerin toplumsal aidiyet duygusunun yaratılmasında etkin olduğu da düşünülmektedir. Toplumsal aidiyet ise ulusal birliğin ve dayanışmanın temelini oluşturmaktadır. Nitekim ulus, sadece aynı toprak üzerinde yaşayanlar değil, aynı zamanda anlatmaları, tarihsel hatıraları ve bütünüyle sosyokültürel belleği paylaşan, hatırlayan insan topluluğudur (Atasagun 1997, 369-387; Temel Eğinli & Nazlı 2018, 57-66). Kültürel semboller, yaşanan toprağa aidiyet duygusu kazandırarak toprak hakkında yurt, vatan gibi özümseyici söylemlerin üretilmesini sağlar. Ulusa ait maddi ve manevi değerler, unsurlar ve miraslar da grupların toplumsal ve kültürel yeniden üretimlerini oluşturur. Bunlar, ulusun tarihî ve kültürel geçmişi ile dünya görüşünü yansıtır. Bu süreçte hatırlama büyük rol oynar ve kültürel bellek konusundaki en önemli noktayı hatırlama figürleri oluşturur (Ersoy 2023, 151).

Hatırlama figürleri olarak adlandırdığı olgunun üç özellik üzerinden karakterize edildiğini aktaran Assmann'a (2015, 46-50) göre hatırlama; "somut bir mekâna ve zamana dayanır (zaman ve mekâna bağlılık), hatıraları canlı tutarak yaşamasını sağlayan ve aidiyet kimliği içerisinde bir araya gelerek yaşayan bir gruba ihtiyaç duyar (bir gruba bağlılık), kültürel değişim içerisinde kendi bağlamına özgü uyumluluk sağlayarak tarihi yeniden kurar (tarihin yeniden kurulması)". Böylece kültürel bellek, söz konusu üç özellikte kendini göstermekte ve bu hatırlama figürleri, kültürel belleğin oluşturuçuları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Türk dünya görüşünde kültürel bellek içinde süreklilik gösteren, içerisinde muhtemelen en güçlü olan ve olumlu anlamlar barındıran kavramlardan biri, belki de birincisi kuttur. Literatürde kut için yaygın olarak "can, ruh, öz, yaşam gücü, lütuf, iyi şans, uğur, baht, saadet, hayır, ulu nasip, talih, bolluk, bereket, zenginlik, birlik, mutluluk, rızık, ilahi iyilik, esenlik, devlet, devleti idare etme kudreti, siyasî hakimiyet, devlet yöneticileri için kullanılan unvan" olmak üzere çeşitli ancak birbirine yakın olumlu anlama sahip karşılıklar verilir (Donuk 1978, 153-158; Beydili 2004, 359-362). Kut, Türker Küyel'in (1988, 654) ifadeleriyle "varlığın ve olumlu değerlerin ideal sınırına ulaşma hâli, varlığın ve olumlu değerlerin kendisi, varlığı ve olumlu değeri ideal sınırına ulaştıran sebep (ki bu sebep Tanrı'dır) ve bütün bunların böyle olduklarını bilmektir".

Türk toplum yapısında görülen sosyal örgütlenme biçimi çeşitlerine bağlı olarak kültür tarihinde kutun özelden genele olmak üzere izlediği tümevarımsal yol, onun yönetim erkinde kendini göstermesini ve devlet ile özdeşleştirilmesini beraberinde getirmiştir. Türk devlet geleneğinde kut, en genel tanımlamasıyla "hakimiyeti, yönetimin esenliğini, devleti ve adaleti idare etme gücünü" anlatır. "Devlet-i Ebed Müddet anlayışı", bu geleneksel yönetim yapısının en güçlü ilke ve söylemleri arasındadır (Yıldız Altın 2023, 317-321). Nitekim Türk devlet yönetiminde esenlik hâlini anlatan birçok sembol vardır. Örnek olarak bayrağın göndere çekilmesi mutluluğu, iyiliği, düzenliliği belirtirken, yarıya indirilmesi ölüm, yas, matemî simgeler. Bayrak gibi kutun sembollerinden bir diğeri uzun ömürlü, dayanıklı, görsel ve boyutsal özellikleriyle dikkat çeken heybetli ağaçlardır. Ancak Türk kültüründe ağaçların sembolik anlamlarına geçmeden önce, bazı ağaçların neden sembolleştirildiğinden bahsetmek gerekir.

Ağaç, insan yaşamında maddi birçok faydası olan doğal kaynaklardandır. Bu faydalar, farklı coğrafya ve kültürlerde ağaçla ilgili sembolleştirmeleri çeşitlendirmiştir. Kutsal ağaç inancı,

birçok kültürde görülmektedir. Anlatmalarda motif hâlini alan ağaçlar, birbirine hemen hemen benzer anlamlar taşıması bakımından insanlığın ortak kültürel miras unsurlarındandır (Ergun 2004, 5-17). Ağaçlar beslenme, barınma gibi insanoğlunun temel ihtiyaçlarını tarih boyunca karşılamaları dolayısıyla işlev üstlenmişler, saygı görmüşler ve zaman zaman kutsal kabul edilmişlerdir. Dünyadaki birçok kültürde olumlu anlamlarıyla yer alan ağaç, özellikle “hayat ağacı” motifiyle sonsuzluğu simgeler biçimde kullanımıyla dikkat çeker. Sosyal ve kültürel yaşamda işlevselliğini koruyan ağaçlar (İslamiyet, Hıristiyanlık, Yahudilik gibi) dinlerde de kutsal olanla ilişkilidir. Ağaçlar, ayrıca toplumların ekonomik yaşamlarında yer edinmeleri bakımından eski medeniyetlerin çeşitli kanunlarında koruma altına alınmışlardır. Sümer, Babil ve Asurlara ait kanunlar başta olmak üzere Anadolu coğrafyasında hüküm sürmüş olan Hititlerin yasa maddelerinde ağaçların sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamdaki durumları hakkında fikir edinmek mümkündür. Mezopotamya hukukunda ağaçların ve bahçelerin korunması, ağaç dikme görevleri, ağaçlara zarar verilmesi gibi konularda çeşitli maddeler bulunur. Benzer şekilde Hititlerin başlıca ekonomik kaynağını meyve ağaçları oluşturmuştur. Hitit yasalarında meyve ağaçlarına verilen zararlar için ağır para cezaları ön görülmüştür. Eski medeniyetlerin bulundukları bölgelerin ekolojik yapısıyla uyumlu olarak sanatsal ve edebi faaliyetlerinde de çeşitli ağaç türleri yer almıştır. Fermanlar, mektuplar, ekonomik belgeler gibi yazılı kaynaklar yanında mitik anlatmalar, masallar, destanlar, şarkı ve türküler gibi sözlü kaynaklar yoluyla elde edilen bilgiler bu medeniyetlerde ağaçların önemi ve değeri hakkında fikir sunmaktadır (Tosun 1963, 127-141; Şahin & Koçyiğit 2021, 439-456). Eski medeniyetlerin kanun maddeleriyle korunan ağaçlar, Türk kültüründe de saygı görmüş ve devlet geleneğinin sembolik temsil unsurlarından olmuştur.

Türk Kültüründe ve Devlet Geleneğinde Kut Düşüncesi ve Ağaç Sembolizmi

Milletler yaşadıkları yerleri kültürel olarak yeniden yapılandırmışlar ve kutsal gördükleri nesneleri anlamlandırmışlardır. Türk kültüründe evler/çadırlar, ev eşikleri, ateş ve ateşin yandığı ocaklar, at kazıkları, ağaçlar, dağlar ve akarsular, yaşanılan yerin sınırlarını çizmekte ve toprağı yurt olarak kendileştirmekte veya yerileştirmektedir (Aça 2018, 114). Türkler tarih sahnesine çıktıkları ilk dönemlerden başlayarak güneş, ay ve yıldız gibi gök unsurları ile dağ, toprak ve ağaç gibi yer unsurlarının ve bazı anlatmalarda sıklıkla karşılaşılan hayvanların (at, dağ keçisi, kuş) kut taşıdıklarını düşünmüşler ve bunları kutsal kabul etmişlerdir. Türklerin tabiat unsurlarını yaşam alanlarına dâhil etmeleri veya kültürel inşa sürecinde yeniden anlamlandırmalarının kökeni oldukça eskidir. Bu düşünüş biçimi, kararık ve yarak ilkelere birleşmesiyle oluşan beş unsura (toprak, ağaç, maden, ateş, su) kadar götürülebilir (Hassan 1985, 106; Yıldız Altın 2021). Beş unsurdan biri olan “toprak”, kararık ilkesi ve yer-su simgesi olarak merkezde konumlandırılmıştır. Diğer unsurlar ise yön, dört büyük takım yıldızı olmak üzere göksel cisim, gezegen, renk, mevsim ve günün evreleri şeklinde tasnif edilmiştir. Buna göre “ağaç” unsurunun yönü doğu, mevsimi bahar, rengi gök, saati sabahdır. “Doğu” ise güneşin doğduğu taraf olması sebebiyle “yarak” ilkesiyle ilişkilidir. “Maden” unsurunun yönü batı, mevsimi sonbahar, rengi ak, saati akşamdır. Güneşin battığı cihet olması sebebiyle “kararık” ilkesiyle bağlantılıdır. Bu tasnifte “toprak, ağaç ve maden” dikkat çeker. Toprak, merkezi temsil etmesi bağlamında “yurt” düşüncesi ile ilişkilidir. Ağacın doğuyu ve madenin batıyı temsil etmesi, Uygur harfli *Oğuz Kağan Destanı*’ndaki “ok ve yay” metaforu bağlamında ana kol ve hâkim kol sistemini hatırlatır. Buna göre sağ tarafta yer alan ve yay ile sembolleştirilen ana kol -yayın yapım maddesi dikkate alındığında- ağaç unsuruyla, sol tarafta yer alan ve üç adet ok ile sembolleştirilen bağlı kol -okların yapım maddeleri düşünüldüğünde- maden unsuruyla ilişkilidir. Bu sembolleştirmelerin arka planında “bir dünya hakimiyeti veya Kâinat/Dünya devleti kurma ideali” vardır (Esin 1978,

46-47; Ögel 1982, 24-39; Hassan 1985, 106; Esin 2001, 24-26). Nitekim eski Türklerde devlet yönetimindeki ikili teşkilat sistemi Türk kâinat düşüncesinden ileri gelmekteydi. Unsurlar ve onlarla ilişkili olan nesneler kut düşüncesinin anlam alanı içinde yer alarak Tanrı ile olan bağlarını pekiştirirler. Destanın ilk kısmında Oğuz'un birincisi "gökten", ikincisi "ağaç kovuğundan" gelen eşleri, dünyaya gelen altı oğul ve onlardan türeyen yirmi dört Oğuz boyundan bahsedilir (Ögel 1982, 1). Bu anlatımda gök ve ağaçtan birlikte bahsedilir. Doğunun Türklerin hâkim kolu olduğu düşünüldüğünde, doğunun rengi olan göğün simgesinin ağaç olması ile Oğuz'un eşleri arasındaki kozmografik bağlantı dikkate değerdir (Ahmetbeyoğlu 2020, 31). Kut, ağaç ve devlet/kağan sembolleştirmesinin arkaik izleri, en eski yazılı kaynaklardan biri olan bu destanda açık bir şekilde görülmektedir.

Göktürk döneminde bu sembolleştirme devam etmiştir. Buna göre Türkler arasında kağan, Gök Tanrı'dan kut alan hükümdar olarak kabul edilirdi. O, mukaddes kabul edilen ormanlı dağda (Ötüken-yış) oturan, "gök ve yer" arasındaki kozmolojik birliği sağlayan konumdaydı. Burada ilk dikkat çeken konu güneş ve ay ile ilgili anlatımlardır. Türk kozmolojisini oluşturan bu göksel cisimler, Türk devlet yönetiminde sembolleştirilmiştir. Gelenekte, Göktürk kağanlarının güneşe benzetildiği, Uygur kağanlarından bazılarının ise gök tanrısından, diğerlerinin Güneş ve Aydan kut aldıklarına dair kabuller vardı. Göktürk kağanlarının gök ile birlikte yer kutuyla da desteklendiğine inanılıyordu. Kutsal dağlardan biri olan Ötüken'de uygulanan tahta çıkma törenlerinde "İl Ötüken Kutı'nın" güç verdiği kabul ediliyordu (Esin 2001, 70, 148-156). Bu kabullerde Türk halkları arasında ölmüş şöhretli kişilerin ruhlarının yer-sulara karıştığına dair inanışların etkisi vardır. İnanışlar, Türk kültür coğrafyalarında ağaç ile ilgili inanma ve mitleri şekillendirmiştir. Bu bakımdan Türk boyları arasında özellikle ağaç ve yere dair ritüeller dikkat çeker. Yeni yurt kurma sırasında düzenlenen törenlerde ağaç dikilmekteydi. Ritüelle dikilen bu ağaç ve oluşturulan orman, kurucu sülalenin hükümdarlık simgesi olarak kabul edilir ve ata ruhlarının makamı sayılırdı. Türklerde ağaç motifi, mevsim olarak bahar ve simge olarak hükümdar soyunu temsil etmekteydi. Destekleyici bir biçimde hükümdar makamları da birer ormanlı dağ (yış) olurdu. Türk devletinin yöneticileri ile ağaç arasında kurulan bu sembolik ilişki soy anlatımları çerçevesinde şekillendirilmiştir. Ağacın hükümdar sülalesini temsili, Türklerin kâinat düşüncesindeki yön (doğu yönü-ağaç simgesi) algısıyla da uyumluluk gösterir (Esin 2001, 78, 160-170; Ergun 2004, 180-186).

Türk kültüründe kut, bulunduğu bağlam içerisinde anlam kazanmakta ve çoğu zaman ilişkilendirilen sembollerinden mesajını iletmektedir. Kutun izleri, geçmişten günümüze süregelen hakimiyet ve hükümdarlık sembollerinde ve devleti simgeleyen unsurlarda bulunmaktadır. Kuta sahip olmak kağan olma şartları arasında olduğundan devlet ve yönetici/hükümdar ile ilgili her bir unsur kut parçası taşırdı (Koca 2012, 195). Bu bağlamda eski Türk düşüncesinin esasları; "tengricilik, dikotomik universalizm/gök inancı, kut, atalar ruhu, gönül" temelinde şekillenmiştir (Türker Küyel 1988, 651-676). Buna göre Türk kültüründe kutu (köni törü'yü, adaleti idare etme gücünü), hükümdara veren güç Tanrı'ydı. Tanrı sadece kut vermez, aynı zamanda tüm evrenin nizamını sağlardı. Türk kültüründe evren nizamının yeryüzündeki temsilcisi devlet, devlet nizamının temsilcisi ise hükümdardı. "Evren nizamı, gök inancı/Dikotomik Universalizmle" ve "devlet nizamı ise kut ve töreyle" sağlanmaktaydı. Her şeyin kökü göklerde, toplumun kökü ailede, insanın kökü ise gönüldeydi. Evren-Toplum-İnsan bağlamında kurulan bu ilişki; bilgeliği, kahramanlığı ve erdemi kendilerinde birleştiren veya kutu taşıyan "atalar geleneği" ekseninde hareket etmekteydi. Atalar geleneğini yaşatan yöneticiler de kutu toplumla paylaşırdı (Kafesoğlu 1980, 57; Göktürk 2020, 1079-1099). Nitekim Türk devletleri "halk, ülke (yurt/vatan), hâkimiyet (erkinlik, egemenlik, istiklal), töre (kanun) ve teşkilat (siyasi, idari, askerî)" olmak üzere birbirini tamamlayan temel unsurlardan meydana

getirilmiştir. Türkler için özellikle yurt, sadece üzerinde yaşanan toprak parçası değil, aynı zamanda kendilerini koruyan ata ruhlarının emaneti ve onların üzerinde dolaştığı bir mekân olarak kabul edilmekteydi. Bu kabul de “toprağı devletin temeli sayan bir dünya görüşünü” ortaya çıkartmıştır (Koca 2002, 823-824; Durmuş 2008, 42).

Türk kültür tarihinde “kut, devlet, yurt (kutlu ağaç)” sembolleştirmesinin görüldüğü en eski yazılı metinlerin başında *Dede Korkut Kitabı* gelir. *Dede Korkut Kitabı*’nda yer alan on iki boyun her birinin sonunda Dede Korkut’un duası bulunmaktadır. Boy sonlarında yer alan dua içeriklerine bakıldığında yedi duada “büyük ağacın, koca ağacın, kaba ağacın kesilmesin” denilir [Anlatmalar şu şekildedir: Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı, Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Destanı, Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı, Kazan Bey Oğlu Uruz Beyin Esir Olduğu Destanı, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı, Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı, Begil Oğlu Emrenin Destanı]. Metinlerden anlaşılacağı üzere ulu ağaçların esenliği ile kişilerin, halkın ve yurdun esenliği arasında sembolik bir ilişki kurulmaktadır. Nitekim Türk devlet geleneğinde yöneticinin birinci görevi yurt tutmak ve onun devamlılığını sağlamaktır. Türk kültüründe yurt düşüncesinin temelinde, yerleşilen toprak parçası üzerindeki tüm canlı ve cansız varlıkları, yer-suyu ve ata miraslarını içeren bir kültür felsefesi vardır (Aday 2017, 416). Türklerde yurdun kutsallığı çeşitli tabiat unsurları kullanılarak sembolleştirilmiştir. Bu sembollerden biri olan ağaç; hayatı, kozmik eksen, geçmişle kurulan bağ olmak üzere “merkezi/semantik merkezi” simgelemektedir (Aça 2018, 113-114).

Devlet ve ağaç ilişkilendirmesinde Türk sözlü ve yazılı kültür belleğinde yer etmiş başka bir ifade “devletli/devletlü” sıfatıdır [Kitapta kut; “hayır, talih, uğur, mübarek”, devlet ise “baht, ikbal, uğur, hayır, saadet” (Gökyay 2007, 363) olmak üzere birbirine yakın ve birbirini tamamlayıcı anlamlarda kullanılmıştır]. “Devletlü/Devletli: bahtlı, hayırlı, yüce, ulu” demektir (Gökyay 2007, 21). Oğuzların hâkim yöneticisi ve üst otoritesi olarak geçen Bayındır Han için kullanılan bu sıfat, devletin başı ve kut arasındaki ilişkiyi somutlaştırır (Bekki 2012, 203-205; Pehlivan 2015, 367-371). Benzer bir kullanım Âşık Paşazade tarafından Murat Han Gazi’ye bağlı şekilde nakledilen bir hikâyede geçer: “Bu ağaç Devletlü-Kaba-Ağaçdur ki bunda bunun gibi hayır haber geldi” (Arıkan 2001, 605-606). Bu bilgiden anlaşıldığına göre kaba ağaca Murat Han Gazi tarafından bu sıfat verilir. Aynı motif, iki yüz yıl sonra kendini tekrarlar ve Kâtip Çelebi’nin kaydında “Devletlü Kavak” adıyla karşımıza çıkar (Ergun 2004, 366, 700). Dede Korkut Kitabı’ndaki dualar ve örnek verilen bu metinler birlikte düşünüldüğünde ağaç sembolizminin; Tanrı inancını, kut düşüncesini, yurt bütünlüğünü ve devlet esenliğini pekiştirdiği anlaşılmaktadır. Yer-sular ile yurdun esenliğinin eş tutulmasının “gölgeli kaba ağaç, devletli kaba ağaç, devletli kavak” kullanımlarıyla desteklendiği ve kültürel bellekte pekiştirildiği görülmektedir.

Kut ve devlet birlikteliğinin ağaç özelinde sembolleştirilmesinin yanı sıra ağaç, yaklaşık olarak 15. yüzyıldan itibaren sultan düğünleri ve şehzade sünnetlerine de konu edilmiştir. Bu düğünleri anlatan surnâmelerde saray bahçelerine konulan, çok eski dönemlerden beri Orta Asya ve İran’ın süslü sanatlarından olan nahıllar dikkat çeker (Uzunçarşılı 1976, 55-56). Büyük bir sırıgın süslenmesiyle oluşturulan ve ağaca benzeyen bu nahılın Osmanlı sülalesinin simgesi olan büyük ağacı sembolize edebileceği bazı çalışmalarda belirtilmektedir (Esin 2004, 53-54). II. Abdülhamit’e ait olan nahıllardan birinin “hükümdar ağacı” olduğunun bir beyitte geçmesi, bu varsayımı güçlendirir (Esin 2004, 54). Nahıl hakkında çeşitli sözlüklerde verilen tanımlarda ve kurulan benzerliklerde ağaç vurgusu dikkat çeker. Nitekim hurma ağacı anlamına gelen nahıl, Anadolu’da İslamiyet’in kabulünden sonraki dönemde Türk devlet geleneğinin ritüel nesnesi olmuştur (Büyükcın Sayılır 2021, 187). Burada belirtmek gerekir ki birçok kültürde hurma dalı

ve yaprağı; yardım, yardımlaşma, barış, sonsuz hayat ve mutluluk sembolü olarak görülmüş; eski medeniyetlerde (Eski Mısır), dinlerde (Yahudilik, Hristiyanlık, Orta Doğu ve Orta Akdeniz dinleri) ve kutsal kitaplarda (Kitâb-ı Mukaddes) sonsuzluğu temsil eder şekilde düşünülmüştür (Bu bilgi, 25 Eylül 2024'te emekli müftü Orhan Tosun ile yapılan kişisel görüşme sonunda kaydedilmiştir). Tüm bunların yanında bolluk, bereket gibi olumlu anlamları olan nahıl kullanımı; sosyal, kültürel, ekonomik ve dinî değişimlere bağlı olarak kültür coğrafyamızda, birkaç geleneksel uygulama dışında kullanılmamaktadır (Öngen Corsını 2013, 51-56; Büyükcan Sayılır 2021, 195).

Türk kültür coğrafyalarında yüzyıllardır faydalanılan ağaç, gerçek ve mecazi anlamlarını koruyarak kültür tarihimizde yer etmiştir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de boyutsal ve görsel açıdan dikkat çeken ağaçlar, insan zihnini meşgul ederek birçok anlatma, inanış ve uygulamanın merkezinde olmuştur. Gelenekten miras alınan “devletli ağaç/kutlu ağaç” düşüncesi, Türk devlet geleneğinin devamlılık sembollerinden biridir. Aynı zamanda Türk kültürel belleğinin sürekliliğini gösteren bu sembolleştirme, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde devlet ritüellerinin bir kısmında hâlen uygulanmaktadır.

Kültürel Belleğin Sürekliliği: 21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Kut ve Ağaç

Gök Kutu: Kün-Ay

Kurumsal örgütlenmeler insanoğlunun temel ihtiyaçları neticesinde meydana gelmiştir. Bu yapılar, toplumların sosyal, ekonomik, siyasal başta olmak üzere yönetsel ilişkilerini düzenler. Özellikle devlet tabanında kullanılan amblemlerde, bayraklarda veya düzenlenen çeşitli özel organizasyonlardaki törenlerde, temsil edilen kurumun işlevi dışında devletin kuruluşu ve kültürel yapısı ile ilgili sembolik anlamlarla yüklü kültürel bellek unsurları yer almaktadır. Devletin çeşitli kurumları aracılığıyla toplum ile devlet arasında “kültürel ve kurumsal bağ” oluşturulur. Kurumsal bağdaki sembolik kullanımlar, yine toplum ile devlet arasında oluşturulan kültürel bağın yansımalarıdır (Pehlivan 2020, 2192-2193). Günümüzde kültürel bağın simgesel sürekliliği, Cumhurbaşkanlığına bağlı Bakanlıkların ortak logo tasarımı kullanımlarında görülmektedir. Bu aynı zamanda kutun seküler tabanda varlığını gösterir.

Logo, kurumsal kimliğin görsel boyutunu oluşturması açısından mesaj içeriği taşır. Özellikle son yıllarda yoğun bir şekilde uygulanan logo yenileme ve revizyon çalışmaları, Türk bakanlık logolarında da yaşanmıştır (Uğur 2019, 388). Türkiye Cumhuriyeti'nin 2018 yılında yönetim sisteminin değişmesi ve Bakanlıkların Cumhurbaşkanlığı altında toplanması Bakanlık logolarında tek tip ve standart kullanımları getirmiştir. Cumhurbaşkanlığına bağlı Bakanlıklarda Cumhurbaşkanlığı armasından esinlenilmiştir. Armanın ortasında “sekiz uzun ve kısa ışın” olmak üzere betimlenen güneşin çevresinde tarihte bağımsız “on altı büyük ve kutlu Türk devletini simgeleyen on altı yıldız” vardır. Arma ortasındaki “güneş (kut simgesi)” sonsuzluğu ve bu özelliği ile Türkiye Cumhuriyeti'ni simgeler. Bakanlık logoları, arma ile uyumlu bir biçimde yuvarlak çerçeve içinde ve etrafında on altı yıldızdan oluşan ortak tasarımlardan oluşturulmuştur. Tasarımların ortasında ilgili Bakanlığa ait özel işaretler tasarlanmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı 2025a; T.C. Cumhurbaşkanlığı 2025b; Uğur 2019, 392; Pehlivan 2020, 2200-2201). Bu konuda özellikle Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın “göksel cisimlerin ortasında yer alan ağaç betimlemesine” ilişkin logosu dikkat çeker. Logoda dalları, yaprakları ve kökleri olan bir ağaç yer almakta ve bu “Kültür Ağacı” olarak isimlendirilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı 2025b).

Türk kültüründe universalizm ve devletçilik arasındaki sembolik bağların izleri ve “kâinat

devleti anlayışı” *Orhun Yazıtları*’ndan itibaren görülür (Ögel 1982, 1) ve bu yazıtlarda “kut” anlayışı ve “devlet felsefesi” belirgin bir şekilde yer alır (Ersoy 2023, 235-236). Göktürklerden itibaren güneş ve aya (Kün-Ay) hükümdarlık (kut) simgesi olarak kullanılmıştır (Esin 2001, 70, 148-156). Devlet yönetimi ile ilgili güneş ve ay simgeleştirmesinin görüldüğü yazılı kaynakların başında, Türk devlet geleneğinde kut ile ilişkili sembolleştirmenin de yer aldığı *Kutadgu Bilig* gelir. Eserde Türk devlet yönetme geleneği; “Kün Togdı-töre, Ay Toldı-kut, Ögdilmiş-akıl ve Odgurmış-akıbet” olmak üzere dört temel karakterle ele alınır. Eserde, “kutlu akıl ve kutun oğlu” biçimlerinde sembolleştirilen Ögdilmiş aracılığıyla “akıl sahibi olmanın kut taşımakla veya kuta sahip olmakla eşdeğer olduğu” anlaşılmaktadır (Yıldızlı 2023, 199, 206). Kün Togdı ve Ay Toldı arasında kurulan bağlantı da güneş ve ay sembolü üzerinden verilmektedir. Bu tasavvurda “güneşten ışığını alarak geceyi aydınlatan ay, töreden kaynağını alarak genişleyen kut” benzeştirmeleri vardır (Ahmetbeyoğlu 2020, 40; Yıldızlı 2023, 210). Görüldüğü üzere güneş ve ay sembolleştirmesi Türk kültür coğrafyalarında çok eskiden beri bilinmektedir. Bu sembolleştirme, bugün bakanlık logolarında birkaç değişiklikle kurumsal bağlamda kullanılmaya devam etmektedir.

Gök Kutu: Sekiz Köşeli Yıldız

Ağaç betimlemeleri günlük kullanım paraları ile hatıra olarak basılan paralarda da dikkat çeker. Türkiye Cumhuriyeti devlet yönetiminde bastırılan paralardan kullanılan logolara, icra edilen törenlerden yapılan konuşmalara değin geçmişten günümüze kullanılan birçok sembol kültürel imge hâlini almıştır. Ağaç motifi bunlardan biri olup daha çok hayat ağacı formunda karşımıza çıkar. 1972 yılında kullanılan madeni 5 kuruş ve 2009 yılında kullanılmaya başlayan 5 kuruşluk madeni paralarda bulunan ağaç, Türk devletinin simgesidir ve bu kutlu ağaç kültürel devamlılığın işaretidir (Göher ve Selçuk 2024, 120-123). Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 31 Ekim 2023’te yayınlanan *Cumhuriyet’in 100. Yılı Anısına 5 TL Değerindeki Madeni Hatıra Paraların Çıkarılmasına İlişkin Tebliğ*’e göre Cumhuriyet’in 100. yılına özel olarak basılan 5 Türk Lirasının ön yüz desenindeki dış halkada sekiz köşeli Selçuklu yıldızı motifi yer almaktadır (Hazine ve Maliye Bakanlığı 2023). Türk Devletleri Teşkilatı’nın 2024 yılında belirlenen yeni bayrağında ve aynı yılda basılan hatıra parasında güneşi çevreleyen sekiz köşeli Selçuklu yıldızı bulunur. İlk Türk uzay yolcusu Alper Gezeravcı’nın gerçekleştirdiği görevde kullanılan armada da Selçuklu yıldızı görülür (TÜBİTAK 2025). Sekiz köşeli yıldızın, Türk kültüründeki anlamı ile birlikte kut ve ağaç sembolüyle bağlantısı düşünüldüğünde yeni dönemin resmî sembolleştirmelerinde özel anlamını koruduğu anlaşılmaktadır.

Eski Türklerin inanışlarına göre yeryüzü dört köşeli bir plana sahipti ve dünya hükümdarı, dört köşeye hakimdi. Chou’lar döneminde dünya, sekiz köşeli bir yüzey olarak düşünülmekteydi (Esin 2004, 62-63). Gabain tarafından tespit edilen bir Türkçe metinde “dört cihet (dört yingak) ve dört köşe (dört bulung) birleşerek sekiz cihet edeceği” kaydedilmiştir. Zaman içinde sekiz köşeye eklenenlerle on cihet, dört köşeye eklenenlerle de altı cihet mefhumu oluşturulmuştur (Esin 1968, 144-174; Esin 1972, 345-347). Buna göre Türk kozmolojisinde dört ana ve dört ara yöne ayrılan dünyanın merkezinde toprak, ağaç ve dağ gibi yer-su unsurları bulunur. Bu unsurlar merkez konumunda olduğunda hükümdarın konumu da bu kozmolojiye göre şekillendirilir. Sekiz yön tasavvurunda gök, yerin üzerinde duran bir kubbe olarak düşünülmüştür. Gök kubbesinin tepesindeki kutup yıldızı Tanrının makamıydı. Buranın tam altında, yerin merkezi olarak kabul edilen dağ ve dağda ise hükümdarın makamı vardı (Esin 2004, 62-63). Çin kaynakları Hun devrinden itibaren kubbe şeklinin göğü temsil ettiğini ve hükümdarlara mahsus olarak kubbeli mezarların ancak Hun beyleri için kullanıldığını kaydeder. Bu bağlamda çadır şeklinde kubbeli tasvirlerin İç Asya’da İskit ve Hun devrinde başladığı, Göktürk ve Uygur devirlerinde gelişme

gösterdiği düşünülür. Türk sanatında da kubbeye geçişin izleri Osmanlı devrinin sonuna kadar takip edilebilmektedir (Esin 1972, 341-343). Bu düşünce Türklerin sosyal, kültürel, siyasal yaşamına ve teşkilatlanma düzenine de yansımıştır (Ziya Gökalp 1981, 22-28).

Türk kültüründe sekizli sınıflandırmanın Türklerin teşkilat yapılarıyla bağlantıları vardır. İllerin teşkilatlanmasında orta ili simgeleyen ve hakan ile hatuna ait olan yönlerin birleşimi yanında oğullara ait olan ve üçü doğu, diğer üçü batıda yer alan altı yön bulunur. Ancak bu toplam sekiz yön algısında merkezin eklenmesiyle de dokuz sayısı elde edilir (Ziya Gökalp 1991, 36-39, 104; Yurdusevdi 2008, 9). Sekiz yön algısında örneğin, Anıtkabir Mezar Odası'nın kozmografik anlamları da dikkat çeker. Türk devlet yönetiminde "ilahi alan, kut ve ağaç" ilişkisinin sembolizmini yansıtan Anıtkabir Mezar Odası, Chou devrine ait yapılardan itibaren görülen (Esin 1978, 153) Selçuklu ve Osmanlı türbe mimarisi stilinde devam etmiş olan sekizgen planlı bir formdadır. Atatürk'ün mermer sandukasının dış çevresi de sekiz köşeli tasarlanmıştır (Dokuyan 2014, 146; Güler 2024).

Türk kültüründe sekizgen şeklin mitik ve sembolik anlamları vardır. Bir Uygur metninde otağ şeklinde düşünülen dünyanın ortasında ağaca benzeyen bir sütundan bahsedilir. Sekiz köşeli tasvir edilen sütunun yeryüzünü desteklediği ifade edilmekte (Esin 1984, 22) ve onun dünyanın eksenini olarak düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Bu düşüncedeki "Evren/Kozmik Ağaç motifi", dünyanın varoluş ve devamını sağlayan göğün direği veya dayanağı fikrini geliştirmiştir (Roux 1994, 123-124). Türk kültüründe evren düşüncesi ile uyumlu olarak sekiz rakamı ile oluşturulmuş motiflerin daha çok yıldız formlarında olduğu görülür. Altı, sekiz, on iki gibi çeşitli sayıdaki köşelere sahip yıldızlar, Türk-İslam sanatının en önemli mimari eserlerinden halk sanatının kilim dokumalarına kadar birçok eserde karşımıza çıkar. Yıldız, Anadolu dokumalarında mutluluk ve bereketi simgelemektedir (Koca 2012, 271-272; Dizel ve Özkaya 2019, 263-270). Sekiz köşe, dini kaynaklarda İslamiyet'in sekiz esasıyla ilişkilendirilir ve her bir köşe sekiz cennet kapısını, yıldız ise sekiz cenneti simgeler. Sekiz sayısının ilahi alan ve cennet düşüncesi ile bağı sadece sözlü kültürde değil yazılı kültüre de yansımıştır. Bu konuda *Sekiz Yükmek*, *Heşt Bihişt* gibi eserler örnek verilebilir. Tüm bunların yanında Selçuklular dönemi Türk süslemelerinde sıklıkla görülen Selçuklu yıldızının kökeni, İslamiyet öncesi inanış sistemine kadar uzanmaktadır. Bu süslemelerde yıldız içindeki kuş ve hayat ağacı motifleri, sekiz yön tasavvuruna bağlı olarak oluşturulan köşeli yıldızın kut, gök ve ilahi alanla olan ilgisine işaret eder (Soysaldı 2017, 427; Tarlakazan ve Tıngır 2018, 115-116; Aslan ve Duran 2021, 388). Türk mitolojisinde sekiz, sıklıkla karşılan formülistik sayılardan olmamakla birlikte "dünyanın köşeleri, kutsal ağaç veya gök katmanları" ile birlikte geçer (Ögel 1971, 13-14; Ögel 1993, 91-100; Ögel 1995, 245; İnan 1966, 273). Sonuç olarak Türk mitolojisinde anlam yüklü formülistik sayılar, kozmografik düşünceyi sürekli tekrarlar biçimde kullanılmaktadır. Bu düşünce bağlamında sekiz rakamıyla ilişkili "sekiz köşeli yıldız", geçmişten günümüze Türk mitolojisinde yer etmiştir. Türk halk felsefesinde ağacın dünyanın eksenini ile olan kozmografik bağı ve anlamı, bazı süslemelerde sekiz köşeli yıldız ile birleştirilerek korunmuştur.

Sekiz sembolizmi Türk bayrağı özelinde yeniden okunabilir. Türk bayrağında ay ve yıldızın resmî kullanımı 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren III. Selim Dönemi'nde çıkarılan bir kanun ile ay ve yıldız resmîyet kazanmıştır. Bu kullanımlarda yıldız, sekiz köşeli tasarlanmış, bayraklarda sekiz köşeli Zühre yıldızı kullanılmıştır. "Türk Güneşi" olarak anılan bu yıldız; doğu, hükümdarlık, güzellik, altın gibi özellikleri temsil etmesi bakımından "Tanrı, kut ve ağaç" tasavvuru ile ilişkilidir. Sembolün bayrağa işlenmesi ise hukuki tanınırlığı ve devlet geleneğindeki yeri açısından önemlidir (Koca 2012, 221, 286). Ancak bayrağın kullanım geçmişine bakıldığında ay ve yıldızlı Türk bayrağının 16. yüzyıldan günümüze kadar birbirine

benzer şekillerde kullanıldığı ve kültürel bellekteki kutun simgelerinden biri olduğunu ifade etmek mümkündür (Çetin 2022, 84-96).

Yer Kutu: Kutlu Ağaç

Türk devletlerinin ebediliğini, gücünü ve sürekliliğini sembolize eden (Ersoy 2023, 17) en güçlü ve canlı tabiat unsurlarının başında büyük, diğer ağaç türlerine göre nispeten uzun ömürlü ve sağlam ağaçların tercih edilmesi bilinçli bir seçimdir. Özellikle Selçuklu ve Osmanlılar döneminde kaydedilen çınar ağaçları ile ilgili rüya anlatmaları ağacı, Türk cihan hakimiyeti düşüncesini temsil eden sembollerden birisine dönüştürür. Bununla birlikte Türklerin tarih sahnesine çıktıklarını varsaydığımız dönemlere ait en eski mitlerinde görülen heybetli ağaçların Anadolu coğrafyasının florasına uygun olarak çınar ağaçları ile yer değiştirdiğini belirtmek gerekir. Nitekim eski Türk inanç sisteminde, mitlerin şekillendiği coğrafya dikkate alındığında ağaçtan türeme ile ilgili ilk anlatmalarda başlangıca kayın ağacı yerleştirilir. Asya'nın kuzeyindeki ormanlarda (tayga) seyrek ve kökleri toprak üstünde olan ağaçlar vardır. Burada çam ağaçları ve ak kayınlar çoğunluktadır (Esin 1978, 10-11). Kayın ağacının kutsallığı, halk felsefesinde Tanrı ile kurulan sembolik ilişkiden ve Tanrı kutunu taşıdığı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Zaman içerisinde ve mekân değişikliklerine bağlı olarak ağaç türleri değişmekle birlikte ağacın taşıdığı anlam kültürel bellekte korunmuştur.

Türk kültür coğrafyasında ağaç, kültürel bellekte kullanılan en güçlü devamlılık sembollerindendir. 38. Uluslararası 23 Nisan Çocuk Şenliği için 25 ülkeden Ankara'ya gelen çocuklarla Külliye'nin bahçesine dikilen "Medeniyet Ağacı" konumuz açısından dikkate değerdir. Dikilen çınar ağacının etrafına Cumhurbaşkanı ve eşi tarafından toprak serpilmesi ve ardından dünyanın altı büyük nehri olan Nil, Dicle, Mississippi, Fuji, Ganj ve Tuna nehirlerinden getirilen can suyunun Cumhurbaşkanı tarafından verilmesi (Aydoğan 2016) kut sahibinin sembolik ilk hareketi başlatmasına ve ayrıca Türk devlet geleneğindeki devamlılık sembollerinin uluslararası alanda kullanılmasına örnektir.

Milli Ağaçlandırma Günü kapsamında gerçekleştirilen etkinliklerde bazı kamu kurumlarının üst yöneticileri (sembolik olarak kutu kendinde bulunduran kişiler) tarafından gerçekleştirilen ağaç dikim törenleri de dikkate değerdir. Anadolu Ajansı (AA) Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Müdürü tarafından 2021 yılında kurumun bahçesine dikilen çınar fidanı, 1920 yılında kurulan Anadolu Ajansı'nın asırlık yaşına atıfta bulunur (Özdener 2021). Benzer şekilde çeşitli resmî kurumlar tarafından gerçekleştirilen "anı, hatıra, hatırlama" amaçlı olmak üzere belirli kişi veya olaylara "ithaf edilen" ağaçlar bu grup içindedir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde 2010, 2011 ve 2012 yıllarında düzenlenen "Hatıra Ağaç Dikilmesi" törenlerinde toprakla buluşturulan ilk çam ağaçlarının rektör tarafından dikimi gerçekleştirilmiştir. Dönemin kurucu rektörü tarafından üniversite kampüsündeki rektörlük binasının girişine karşılıklı olarak dikilen iki adet çınar fidanı da Türk devlet felsefesindeki ağaç sembolleştirmesinin örnek bir uygulaması olarak dikkat çeker (Bu bilgi, 19 Eylül 2024'te Doç. Dr. M. Emin Yıldızlı ile yapılan kişisel görüşme sonunda kaydedilmiştir). Üniversite kampüsünde icra edilen hatıra ağacı dikim törenlerinden bir diğeri Japon Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalının açılışı sırasında. Program sonunda rektörlük binası önüne, dönemin rektörü ve Japon Büyükelçiliği Elçisi tarafından Türk-Japon dostluğunun anısına iki adet sakura ağacının dikildiği etkinlikte Prof. Dr. Ayşe Nur Tekmen'in konuşması, hatıra ağaçlarının kültürel işlevlerini ve sembolik değerini göstermesi açısından dikkate değerdir: "Ben bu ana bilim dalının kuruluş aşamasında geçen 7 senelik süreci bir ağacın kök salmasına benzetiyorum. Şimdi ise, ana bilim dalı öğrencilerinin yetişmesiyle ağaç dal verecek, büyüyecek ve geliştirecektir" (NHBVÜAKTÜEL 2017, 38-39). Birlik, beraberlik, dostluk gibi mesajları kapsayarak kültürel simgeye dönüşen hatıra ağaçlarının dikimi ile ilgili bir

başka örnek, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (ÇOMÜ), Eğitim Fakültesi, Japon Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı'nın kuruluşu anısına 17 Eylül 1993'te Japon Altes Prensi Takahito Mikasa tarafından dikilen sakura ağacıdır. Üniversite kampüsünde büyümesini sürdüren bu ağaç kültürel mekân yaratmış durumdadır ve kampüste gerçekleştirilen Japon kültürü konulu etkinliklerde hâlen ziyaret edilmektedir (Gezen ve Suiçmez 2020). Ağaç dikimlerinin yanı sıra ağaçlar bazen de dikilmeden, isimleriyle iki ülke arasındaki dostluk ve ortaklığın simgesi olmuştur. Cumhurbaşkanının katılımı ve Japonya Başbakanının video konferans yöntemiyle yer aldığı açılışla (21 Mayıs 2020) hizmete başlayan Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi, "Türkiye ile Japonya arasındaki kadim dostluk bağlarını güçlendiren bir sembol" olarak değerlendirilmektedir (Rönesans Holding, 2020). Hastanenin adını Cumhurbaşkanı şu sözlerle açıklamıştır: "Bu hastanemizin adını Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi olarak belirledik. Çam bizi temsil etsin dedik. Sakura da Japonya'yı" (TRT Haber 2020). Bu konuda başka bir örnek 2009 yılında Ankara, Kızılcahamam'da "Şehit Anıt Ağacı" adıyla oluşturulan anma mekânı üzerinden verilebilir. Belediye tarafından düzenlenen anma programlarında bu sembolik ağacın etrafında çeşitli törenler gerçekleştirilmektedir. Bir sedir ağacı üzerine Anadolu topraklarında 1980'den itibaren şehit olan askerlerin temsili künyelerinin asıldığı bu anıt (Kızılcahamam Belediyesi 2025), Türk kültüründe ve kültürel bellekte kut, ağaç ve devletin esenliği sembolleştirmesinin süregeldiğini örneklemektedir.

Kutlu ağaç düşüncesi, kültürel ekolojiyi yansıtmada bağlamında Türk kültürüne özgü bir sembolleştirmedir. Türk kültürünün şekillendiği coğrafya bağlamında eski anlatılarda çoğunlukla kayın ve çam olarak karşımıza çıkan bu ağaç, zamanla ve coğrafyanın şartlarına uyum sağlayarak çeşitlenmişse de gelenekteki anlamını korumayı başarmıştır. Kutlu ağaç, birçok kültürde bilinen hayat ağacı motifi ile semantik anlama sahiptir. Günümüzde birçok devlet kurumunun iç ve dış mekân tasarımlarından logolarına kadar birçok alanda bu motifi görmek mümkündür. Örnek olarak İstanbul Üniversitesi (Topal ve Katırcı 2023, 112-123), Atatürk Üniversitesi (Çakır 2013, 60-61), Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi (ASBÜ 2025), Şırnak Üniversitesi (2025) amblem ve logolarında ağaç motifleri dikkat çeker.

Türklerde ağaçlar ile ilgili anlatma, inanış ve uygulamalar, insan ve bitki arasındaki ilişkiye bağlı olmak üzere simgelerin, paylaşımların, dönüşümlerin ve özdeşliklerin yansımalarıdır. Varlığın kaynağını ve doğumu ağaç ile ilişkilendiren Türk halk felsefesi, evren (kozmik ağaç) ve dünyayı (hayat ağacı, demir kazık, axis mundi) ağaç çerçevesinde açıklama eğilimindedir. Türk kültür kozmolojisinde kozmik ağaç ve hayat ağacı, Türk mitlerinde farklı anlamlara sahip olmakla birlikte özellikle metinlerde çok nadir olarak ayrı ayrı söz edilirler. Ancak mit, efsane, destan gibi metinlerde geçen tüm heybetli ağaçlar, tüm kayın ağaçları, tüm beyaz ağaçlar (beyaz renk ilahi alana atıfta bulunur) "mitik ağacı" anımsatması sebebiyle kutlu kabul edilirler (Roux 2005, 65-70, 342-364; Bayat 2007a, 43-63; Bayat 2007b, 188-189).

Türk devlet yönetme geleneğindeki esas ideal, fikir veya vizyon, Gömeç ve Fidan'ın (2020, 330) cümleleriyle "dünyanın dört köşesi üzerinde Türklerin kutsal hâkimiyetini sağlayarak her tarafa Türk adaletini yaymak" şeklinde ifade edilebilir. Nitekim Türklerde adaleti (köni törü) idare etme gücü ve kudretine kut denilmekteydi (Türker Küyel 1988, 654). İdeal olanla ilişkilendirilen kut, Türk dünya görüşünün ideal devlet yönetiminde cihan hakimiyeti ile karşılık bulur. Bu düşüncenin sembolik ilk anlatımlarından biri Selçuk'un babası Dukak'ın rüyasında görülür. Anlatmada göbeğinden üç ağacın çıktığını, dalların her tarafı sararak göğe yükseldiğini gören Dukak'ın rüyasını Korkut Ata yorumlar ve ona evlatlarının cihan padişahı olacaklarını müjdelir. Aynı motif, Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkacak ve devletin kurucusu Osman Gazi ile özdeşleştirilecektir. Ağaç sembolüyle kurulan devlet geleneği ve kut sürekliliği, Osman Gazi'nin

rüyasında gördüğü büyük çınar ağacı motifiyle de anlatma geleneğinde yerini almıştır. Bu ağaç, Osmanlı Devleti'nin kuruluş bağlamı içerisinde devlet birliğini, esenliğini, devletin kuruluşunu ve genişlemesini simgeler (Korkmaz 2006, 104). Rüyada görülen ve her yeri saran ağaç motifi, farklı dönemlerde kayda geçirilmiş yazılı kaynaklarda da geçer (Turan 1969a, 82; Ögel 1982, 39; Gürsoy 2013, 47; Zeren 2017, 342). Ebû'l-Gazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Terakime* adlı eserinde Oğuz Han'ın otağını diktirdikten sonra sağ tarafta kurulan ak çadırın yanına başına altın tavuk tutturulan kırk kulaç bir ağaç diktirdiği, aynı şekilde sol tarafa kurulan altı ak çadırın yanına da başına gümüş tavuk tutturulan kırk kulaç bir ağaç diktirdiği kaydedilmiştir (Paşayev ve Paşayeva 2002, 349; Karakaş 2013, 117). Literatürde tarihteki şöhretli kişilerin ağaç diktiklerine dair anlatmalar da dikkat çeker. Osmanlı dönemindeki olaylarla tarihlendirilen Orhan Gazi ve Geyikli Baba menkıbesinde ulu bir ağaçtan bahsedilir. Anlatmalara göre “Bursa'nın fethinden sonra devletin ileri gelenleri Orhan Gaziyi ziyaret ederek başarısından dolayı kendisini tebrik ederler. Kendisini kutlayanlar arasında Baba Sultan'ın (Geyikli Baba) olmayışını fark eden Orhan Gazi bu duruma çok üzülür. Orhan Gazi'nin üzüldüğünün haberini alan Baba Sultan zaferi kutlamak için sırtına aldığı bir kavak fidanı ile Osmanlı ordularının şehre girdikleri yere fidanı diker. Günümüzde Bursa hisar içinde Kavaklı Caddesi üzerinde Kavaklı Camisi'nin önünde bulunan çınar ağacı Baba Sultan'ın diktiği ağaç olarak bilinmektedir” (Turan 1969b, 76; Kültür ve Turizm Bakanlığı 2024). Kâtip Çelebi'nin kaydında da “Devletlü Kavak” isminin geçtiğini (Ergun 2004, 366, 700) burada belirtmek gerekir. Ebû Eyyûb'un kabrinin bulunması hakkındaki efsanede Akşemseddin'in diktiği çınarlar ile Fatih Sultan Mehmet tarafından dikildiği rivayet edilen çınar bu konuda başka örneklerdir (Uyaniker 2010, 134-143). Sonuç olarak zaman ve mekân değişimine bağlı olarak sosyal, kültürel ve dinî alanlarda çeşitlenmelerin yaşanmasına rağmen Türklerin sözlü ve yazılı kültür belleklerinde kut, devlet ve ağaç sembolleştirmesinin devam ettiği (Günay 2021, 18), ağaç özelindeki bu geleneksel sembolizmin süreklilik arz ettiği görülmektedir.

Yer Kutu: Kutlu Ağaç, Kutlu Devlet

Ağaç motifi, erken Cumhuriyet döneminde çeşitli tasarım eserlerinde kullanılarak kültürel imge hâlini almıştır. Cumhuriyet Ağacı betimlemeleri bu bağlamda dikkate değerdir. Türk kültür tarihinde “köklü olduğu, gelecek vaat ettiği, uzun ömürlü ve hatta sonsuz olduğu” mesajı verilmek istenen “yurt/vatan, devlet, Cumhuriyet” gibi olgu, olay veya nesneler ulu ağaçlarla simgelenmiştir. Örneğin, Ulus meydanında 1927 yılında Avusturyalı heykeltıraş Heinrich Krippel tarafından yaptırılan Ulus Cumhuriyet Anıtı birçok simge taşımaktadır. Anıtta devrilmiş çınar ağacının gövdesinden filizlenen genç fidan görülür. Çınarın Osmanlı İmparatorluğunu, gövdeden çıkan genç çınar fidanının yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil ettiği bilinmektedir (Ankara Kalkınma Ajansı 2020, 147). Anıtkabir'de bulunan Müdafaa-i Hukuk Kulesi'nin dış yüzeyinde yer alan erkek asker kabartması da bir elinde kılıç tutarken diğer elini ileriye uzatmış şekilde tasvir edilmiştir. İleri uzatılan elin altında bulunan ulu ağaç tasvirinin yurdu temsil ettiği bilinmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı 2025a). Bu betimlemede Türk yurdunun, dalları ile yaprakları gür olan ve kökleri belirgin bir biçimde derinlere ulaşan ulu bir ağaç ile tasviri, eski Türk kültüründen gelen ağaç kültürünün simgesel yansımasıdır. Bakanlığa bağlı okullarda Cumhuriyet Ağacı etkinliklerinin yapılmasının yanı sıra İzmir Gündoğdu meydanındaki anıta verilen aynı isim, bu durumu açıklayıcı başka bir örnektir. Türk Kurtuluş Savaşı Anıtları içerisinde yer alan, heykeltıraş Ferit Özşen tarafından 2003 yılında yapılan anıt, Cumhuriyet Ağacı Anıtı ismiyle anılır (Ertoğun 2021, 941-957; Tokmak ve Kara 2023, 443-444; Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı 2024, 188). Türk kültüründe devlet, vatan/yurt ve Cumhuriyet'in ağaç kültürüyle bağlantılı olarak dalları, yaprakları ve kökleriyle güçlü olan kutlu ağaçlarla sembolize edilmesi gelenekselleşmiştir.

Türk devlet yönetiminin hakimiyet sembollerinden olan heybetli ağaçlar hem görünüşleri hem de boyutları açısından ata ruhlarını, devletin ilahi koruyucularını ve ilahi alanı temsil eder biçimde bir tür uğurlu nesne şeklinde algılanmışlardır. Algılayış, devlet ile ağacı özdeşleştirmiştir (Kalkan 2023, 90). Bu bağlamda yurt, sadece üzerinde yaşanan toprak parçası değil, aynı zamanda kendilerini koruyan ata ruhlarının emaneti ve onların üzerinde dolaştığı bir mekân olarak kabul edilmekteydi. Türk kültüründe toprağın merkeze konumlandırılması, Türk kültür coğrafyasında toprağın yurt kılınması ile ilgili birçok inanış ve uygulamayı şekillendirmiştir. Toprağın yurt sayılması temelinde gelenekselleşen sembolleştirmeler, geçmişten günümüze değin kullanılan simgelerle, gerçekleştirilen ritüel ve törenlerle devam etmiştir. Özellikle 1933 yılı Cumhuriyet Bayramı törenleri kapsamında gerçekleştirilen Ankara Toprak Alma Merasimleri ile Cumhurbaşkanı İsmet İnönü dönemindeki toprak ve bayrak getirme ritüeli, toprağın sembolik olarak yurt kılınma düşüncesinin Cumhuriyet dönemi ve sonrasında gerçekleştirilen özgün örnekleri arasındadır (Çağlar 2022, 1-17; Özkan 2022, 153-181). Toprak getirme ile ilgili ritüeller Atatürk'ün naaşının Anıtkabir'e nakli sırasında da gerçekleştirilmiştir. Atatürk'ün naaşı, ilk olarak Etnografya Müzesi'ndeki geçici bir mezarda tutulmuştur. Tabutun altına, tüm ülkeyi temsilen "Ankara toprağı" konularak tabut bu toprağın üzerine yerleştirilmiştir. Atatürk'ün naaşı, dokuz yıllık inşaat döneminden sonra 1953 yılında tamamlanan Anıtkabir'e 10 Kasım 1953'te gerçekleştirilen tören ile nakledilmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın konuşmasında yer alan "Şimdi seni, kurtardığın vatanın her köşesinden gönderilen mukaddes topraklara veriyoruz" ifadelerinin anlamına uygun bir biçimde tabut, vatan toprakları ile hazırlanmış bulunan mezara batı ve doğu yönünde indirilmiş, toprak atılması Cumhurbaşkanından (kutu taşıyandan) başlamak üzere sırayla gerçekleştirilmiştir. Anıtkabir'e Anadolu'nun toplam yüz beş yeri ile Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evin bahçesinden, Kore'deki Türk şehitliğinden, Suriye'deki Süleyman Şah Türbesi'nden ve Kıbrıs'tan toprak getirilmiştir. Aynı gün Kore'de Türk Şehitliği'nde yapılan bir törenle Atatürk'ün kabrinden alınan toprak, Türk Sancağının altına konulmuştur. Günümüzde Mezar Odası'nda sekiz köşeli mekânın ortasında bulunan mermer sandukanın etrafında tüm illerden, KKTC'den ve Azerbaycan'dan getirilen topraklar pirinç vazolar içine yerleştirilerek dizilmiştir (Dokuyan 2014, 146-148; Güler 2024). Türk kültür felsefesini yansıtan bir başka örnek Anıtkabir'in inşası sırasında seçilen yer hakkındadır. Yapılacak kabrin "şehrin dışında, sakin, manzarası güzel, şehrin her yerinden görülebilen, büyük toplantılara müsait, ziyareti kolay bir yerde olması" yönünde dönemin komisyonu tarafından ortak kanaat oluşmuştur. Gelen öneriler doğrultusunda bu nitelikleri karşılayan yerlerden biri ve Türk kozmolojisine uygun biçimde merkezi temsil edebilme niteliğine sahip bir yer olan Rasattepe'de Anıtkabir'in yapımı gerçekleşmiştir (Dokuyan 2014, 133).

Türk tarihinde "kutlu ağaçlar" yaratıcıyı temsil ederken, çeşitli dönemlerde kullanılan maddi ve manevi unsurlardan "hükümdarlık sembolleri" (otağ, taht, çetr/saltanat şemsiyesi, sancak, kılıç, nevbet/davul, tuğra, mühür, arma, unvan, hutbe, sikke/para, hilat/giysi, asa, mehter gibi) devlet yöneticisini temsil etmekteydi. Bu temsile göre "hükümdarlık sembollerinin olduğu yerde hakan/kağan/hükümdar, hükümdarın olduğu yerde kut ve töre, kutun olduğu yerde ise huzur, barış, bolluk ve bereket" vardı (Ergun 2004, 344-346). Birlik, beraberlik mesajlarını içerisinde barındıran "ağaç" ile Türk devlet felsefesinin temellerinden biri olan "töre" arasında semantik benzerlik vardır. Nitekim Kıpçak Türkçesi'nde töre için "üremek, türemek, çoğalmak ve ağaç dikmek" karşılıklarının verilmesi konumuz açısından dikkate değerdir (İlgın 2023, 432). Türk devlet yönetme geleneğindeki bu düşünüş biçimi 2021 yılında düzenlenen bir törendeki ağaç sembolizmi üzerinden örneklendirilebilir. "Geleceğe Nefes, Dünyaya Nefes" adıyla düzenlenen program sonunda Macaristan Başbakanı ile Türk-Macar dostluk ağacı dikilmiş, fidan dikimine Türk ve Macar bakanları, bazı ülkelerin büyükelçileri ile uluslararası temsilcileri katılmıştır.

Geleceğin kültürel anıt ağaç adayı olan bu ağaç, aynı zamanda iki devlet ve toplum arasındaki dostluğun kültürel ve sembolik nişanesidir (Yıldız Altın 2023, 340). Günümüzde Türk dünyası devletleri arasında dostluk temasıyla dikilen ağaçlarla sıklıkla karşılaşılır. Bir başka örnek, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Özbekistan Cumhurbaşkanı Mirziyoyev'in Taşkent'teki Kök Sarayı'nın bahçesine Özbekistan-Türkiye Dostluk Ağacı dikmeleridir (TRT Avaz 2022). Dostluk teması etrafında oluşturulan başka bir ağaçlandırma etkinliği, Türkiye ve Afganistan arasında 101 yıl önce imzalanan dostluk anlaşması kapsamında çam fidanlarının dikilmesidir. 1 Mart, 15 Temmuz ve 11 Kasım olmak üzere yılda üç defa düzenlenen bölgedeki bu etkinlik (Güler 2022), kültürel kimliğin, birlikteliğin ve aidiyet düşüncesinin sürekliliği bağlamında önemlidir.

Yer Kutu: Kutlu Orman, Kutlu Yurt

Türk kültür coğrafyasında toplu ağaç dikim törenleri, kutlu orman oluşturma geleneğinin devamıdır. Bu uygulamalarda bazen toplu bir hatıra ormanı oluşturulmakta bazen de birkaç hatıra ağacı dikimi yapılmaktadır. Türkiye'deki birçok kamu kurum ve kuruluşunda gerçekleştirilen ağaç dikim törenlerinin kökleri eski Türk kültüründe gelenekselleşmiş olan kutlu ormanlara kadar götürülebilir. Belirli olaylar anısına toplu olarak gerçekleştirilen fidan dikim törenlerinin nihai amacının hatıra ormanı meydana getirmek olduğu düşünüldüğünde, bu varsayım daha da güçlenir. Geleceğin anıt ağaç veya anıt orman adayları olan bu ağaç toplulukları; "kişinin, olayın veya tarihsel dönemin anısının canlı tutularak gelecek kuşaklara aktarılmasında önemlidir" (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı 2024, 184). Türk kültür coğrafyasında yeni dönem törenleri, geleneğin geleceğe sembolik aktarımı bağlamında "kutlu kişiler tarafından" gerçekleştirilir. Kuta sahip olan güç ve yetkiyi elinde bulundurmakta ve ilk hareketi başlatmaktaydı. 81 ilde yürütülen çalışmalarla oluşturulan 15 Temmuz Demokrasi Şehitleri Hatıra Ormanı için ilk fidan 1 Ekim 2016'da Cumhurbaşkanının, sembolik kutu taşıyan üst yöneticinin ilk hareketiyle başlatılmıştır (Tolmaç 2023). Sonraki dönemlerde 15 Temmuz Şehitlerini Anma, Demokrasi ve Millî Birlik Günü Etkinlikleri kapsamında fidan dikim törenleri yaygınlaşmış, illerde ve ilçelerdeki törenler bölgenin en üst amirinin ilk hareketiyle başlatılmıştır. İstanbul'un Fethinin 569. Yılı Kutlamaları ve Atatürk Havalimanı Millet Bahçesi İlk Fidan Dikim Töreninde (29 Mayıs 2022) İstanbul'un 29 Mayıs 1453'te fethedilmesini simgeleyen 145 bin 300 ağaç dikilmiştir. İlk dikimin yapılması ve can suyunun verilmesi Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı 2025). Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. kuruluş yıldönümü kapsamındaki etkinliklerde 81 ilde gerçekleştirilen Türkiye Yüzyılı Mehmetçik Hatıra Ormanı kapsamında fidan dikim törenleri de önemlidir. Yeni dönemin toplu fidan dikim törenlerinde fidanın toprakla buluşturulması ve ilk suyun verilmesi, protokol sıralamasında hiyerarşik olarak üst amirden (sembolik olarak kutu taşıyan kişiden) başlamak üzere gerçekleştirilmektedir.

Kültürel semboller, aidiyet duygusunun yaratılmasında ve yaşatılmasında işlevseldirler. Aidiyet duygusu, birlik ve dayanışmanın temelini oluşturur. Yeni dönemin devlet birlikleri, onları birleştiren sosyal, ekonomik, coğrafi şartların yanında kültürel niteliklere de sahiptirler. Bu bakımdan bugünün uluslararası teşkilatları, sadece aynı amaçları paylaşanlar değil, aynı zamanda anlatmaları, tarihsel hatıraları ve bütünüyle ortak kültürel belleği paylaşan milletler temelinde şekillendirilmektedir. Bu süreçte özellikle Türk devlet geleneğinin sürdürüldüğü coğrafyalardaki ağaç sembolizmi dikkat çeker. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 2022 yılında Semerkant'ta düzenlenen Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) Zirvesi'nde diğer ülkelerin liderleriyle birlikte ağaç dikim törenine katılarak ağaç dikimi gerçekleştirmiştir (Türkten 2022). Türk Devletleri Teşkilatı 9. Zirvesi'nde bulunan ülkelerin devlet başkanları için Semerkant'ta ağaç

dikim töreni yapılmıştır. Registan Meydanı'nda düzenlenen ağaç dikim töreninde zirveye katılan liderler birer ağaç dikmişlerdir (Beyaz 2022).

Günümüzün devlet kurum ve kuruluşlarının uygulamalarında veya gerçekleştirdikleri faaliyetlerinde gerçek veya sembolik anlamlarda ağaçların kullanılması, kültürel belleğin sürekliliğini koruduğunu gösterir. Türk devlet yönetimi bağlamında kişi, kurum ve kuruluşlarla ilgili uygulamalardaki ağaç sembolizmi, Türk devlet felsefesinin kültürel açıdan yeniden yapılandırılması olarak okunabilir. Kut ve ağaç sembollerinin kültürel bellekte süreklilik arz eden yönlerinin bulunmasından dolayı 21. yüzyılın ilk çeyreğinde bu semboller güncel ihtiyaçlara göre kullanılmaya devam etmektedir.

Sonuç

Araştırma, Türk devlet geleneğinde kut kavramı ile ilişkili olarak kullanılan ağaç sembolizminin izlerini sürerken, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde bu sembollerin nasıl yeniden kullanıldığını ve kültürel belleğin nasıl korunup dönüştürüldüğünü tartışmaktadır. Literatür taramasına dayanan çalışmada konuyla doğrudan ilgili olan birincil nitelikteki yazılı kaynaklardan elde edilen veriler bütüncül bir şekilde değerlendirilmiştir. Türk kültür felsefesinde birbirini tamamlayan unsurlardan olan devlet, kut ve ağaç ilişkisi, geçmiş ve bugün temelinde karşılaştırılarak kültürel bellek temelinde ele alınmıştır. Çalışma sonunda Türk kültür coğrafyalarında kutlu ağaç motifinin Orta Asya'dan Anadolu'ya aktarılarak Selçuklu ve Osmanlı Devleti dönemlerinde kullanıldığı, erken Cumhuriyet döneminde çeşitli tasarım eserlerinde yer verilerek günümüze ulaştırıldığı tespit edilmiştir.

Ağacın kültürel miras olarak sürekliliğinde iki durum dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, ilahi alandan gelen kut düşüncesinin ağaç aracılığıyla yeryüzüne inmesi, ikincisi ise kutlu devlet anlayışıyla bağlantılı olarak ağacın, Türk kültür coğrafyalarında devlet geleneğinin devamlılık sembollerinden biri olmasıdır. Nitekim ilk dönemlerden itibaren devletin gücü ve ebediliği ile görsel ve boyutsal açıdan heybetli ağaçlar arasında sembolik ilişkilerin kurulduğu bilinmektedir. Bu bağlamda Türk kültür coğrafyalarında kültürel belleğin sürekliliği ve günümüzde devletin ebediliği düşüncesi temelindeki dünya görüşü, ağaçla ilişkili sembolik kullanım yoluyla ve güncel ihtiyaçlara göre yeniden şekillendirilmektedir.

Geleneğe sahip semboller, kültürel belleğin korunmasına ve geleceğe taşınmasına katkıda bulunurlar. Bu sembollerin gelenekten beslenen, güncelin şartlarına uyum sağlayabilen ve böylece geleceğe uzanabilenler arasından seçilmesi ulusların birliği ve devletlerin sürekliliği imajında kilit rolde yer alırlar. Bu bağlamda araştırma, Türk devlet geleneğinde aktarılan gelen kut kavramı ve ağaç sembolizmi hakkında geniş bir bakış açısı sunarken, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde bu geleneksel ilişkinin nasıl kullanıldığını, korunduğunu ve sürdürüldüğünü, kısacası kültürel belleğin bu süreçteki önemini, yerini ve rolünü ortaya koymaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

- Aça M. 2018, "Türk Mitolojisinin Toprağı Yurt Kılan Simgeleri". *Türk Kültürü* 1, 109-114.
- Aday E. 2017, "Türklerde Tanrı Anlayışı ve Bayındır Han'a Yansıması". *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* 60, 414-425.
- Ahmetbeyoğlu A. 2020, "Eski Türklerde Kut ve Töre Bağlamında Hükümlerliliğin Hududları". *Tarih Dergisi-Turkish Journal of History* 71, 29-50.
- Ankara Kalkınma Ajansı. 2020, *Ankara Kitabı*. İstanbul.
- Arıkan Z. 2001, "İlk Osmanlı Tarihçilerinde Süreklilik Niteliği Taşıyan Ögeler". *Belleten* 65/243, 591-606.
- ASBÜ. 2025, "ASBÜ Kurumsal Kimlik Kılavuzu". Kaynak: https://www.asbu.edu.tr/sites/anasayfa.asbu.edu.tr/files/inline-files/Logo_Anlatimi_0.pdf

- Aslan Y. & Duran R. 2021, "Türk Sanatında Cennet Damgası ve Türk Kültüründe Sekize 8 Yüklenen Anlamlar". *Selçuk Türkiyat* 51, 383-405.
- Assmann J. 2015, *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. Çev. Ayşe Tekin. İstanbul.
- Atasagun G. 1997, "Sembol ve Sembolizm". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7, 369-387.
- Aydoğan R. 2016, "Dünya Çocuklarından Külliye'nin Bahçesine Medeniyet Ağacı". *Anadolu Ajansı*. Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/dunya-cocuklarindan-kulliyenin-bahcesine-medeniyet-agaci->
- Bars M. E. 2014, "Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Şor Kahramanlık Destanlarına Yansımaları". *The Journal of Academic Social Science Studies* 8, 379-398.
- Başer S. 1990, *Kutadgu Bilig'de Kut ve Töre*. Ankara.
- Bayat F. 2007a, *Türk Mitolojik Sistemi (Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi) I*. İstanbul.
- Bayat F. 2007b, *Türk Mitolojik Sistemi (Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi) II*. İstanbul.
- Bekki S. 2012, "Türkiye'de Epitetler Üzerinde Yapılan Çalışmalar ve Köroğlu'nun Bir Şiirinin Tahlili". *Millî Folklor* 95, 202-214.
- Beyaz Z. F. 2022, "Cumhurbaşkanı Erdoğan, TDT Zirvesi'ne Katılan Liderlerle Ağaç Dikme Törenine İştirak Etti". *Anadolu Ajansı*. Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cumhurbaskani-erdogan-tdt-zirvesine-katilan-liderlerle-agac-dikme-torenine-istirak-etti/2735331>
- Beydili C. 2004, *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Çev. E. Ercan, Ankara.
- Büyükcın Sayılır Ş. 2021, "Türklerin Ağaç ile Mitolojik ve Tarihi Bağları Üzerine Bir Değerlendirme". *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 3/6, 187-198.
- Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. 2024, *21. Yüzyılda Türkiye'nin Kültür Seferberliği*. İstanbul.
- Çağlar M. N. 2022, "Türklerdeki Vatanın Kutsallığını Halkın Belleğinde Aramak-Halk Kültüründeki Yurt İyesi Ritüelleri". *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 5/1, 1-17.
- Çakır E. 2013, "Akademik Dünyanın Kentsel İmgelerinden Mitolojik Simgelerine Üniversite Logoları". *Millî Folklor* 12/97, 53-69.
- Çeribaş M. 2021, "Türk Kültüründe Kut İnancı ve Kut Aktarma Yolları". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 14/36, 1185-1206.
- Çetin E. 2022, "Osmanlı Bayraklarında Ay ve Ay Yıldız". *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi* 83, 79-103.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. 2025, "İstanbul'un Fethi'nin 569. Yılı Kutlamaları ve Atatürk Havalimanı Millet Bahçesi İlk Fidan Dikim Töreni". Kaynak: <https://csb.gov.tr/istanbulun-fethinin-569-yili-kutlamalari-ve-ataturk-havalimani-millet-bahcesi-ilk-fidan-dikim-toreni-bakanlik-faaliyetleri-34128>.
- Çobanoğlu Ö. 2011, "Batı Sibirya Türk Kültürü Tetkiklerine Göre Kayın Ağacının Türk Mitolojisinde Kutsallaşmasının Maddi Kültürel Nedenleri". *III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Ankara, 245-247.
- Demirbilek S. 2011, "Türklerde Kut Kavramı (Kutadgu Bilig Merkezli)". *Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig Bildirileri 26-27 Ekim 2009*. Ankara, 181-197.
- Dıngıl F. A. 2012, *İslâm Öncesi Türk Kültüründe Kutsallık İzafe Edilen Maddî Unsurlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Divitçioğlu S. 2000, *Kök Türkler (Kut, Küç, Ülüg)*. İstanbul.
- Dizel T. & Özkaya K. 2019, "Geleneksel Türk Motiflerinin Bazı Örneklerinin Marketri (Kakmacılık) Tekniğiyle Mobilya ve Ahşap Yüzeylerde Uygulanması". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 37, 261-279.
- Dokuyan S. 2014, "Anıtkabir Nasıl İnşa Edildi? Süreç ve Tartışmalar". *History Studies* 6/5, 131-156.
- Donuk A. 1978, *Eski Türklerde Devlet ve Teşkilâtı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Durmuş İ. 2008, "Eski Türk Devletlerinin Oluşumunun Temel Unsurları". *Gazi Türkiyat* 1/2, 25-45.
- Elpe E. 2003, *Türk Mitoloji ve Sanatında Ağaç*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi. İstanbul.
- Ergun M. 1998, "Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları". *Türk Dili*

- Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 46/1, 71-80.
- Ergun P. 2004, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara.
- Ergül Güvendi N. 2023, “Siyasal İletişim ve İletişim Sosyolojisi Bağlamında Türk Devlet Geleneğinde Güç Sembolleri: Pars-Aslan Sembolünün İkonolojik Analizi”. *Anasay* 25, 205-212.
- Ersoy R. 2023, *Cumhuriyet’in 100. Yılında Türk Kültürü ve Medeniyeti Üzerine Düşünceler - Dün/Bugün/Yarın-*. İstanbul.
- Ertoğun C. 2021, “İzmir-Gündoğdu Cumhuriyet Ağacı Anıtı”. *Social Sciences Research Journal* 10/4, 941-957.
- Esin E. 1968, “Orduğ (Başlangıçtan Selçuklulara Kadar Türk Hakan Şehri)”. *Tarih Araştırmaları Dergisi* 10, 135-215.
- Esin E. 1972, “Burkan ve Mânî Dinleri Çevresinde Türk Sanatı (Doğu Türkistan ve Kansu’da)”. *Türk Kültürü El-Kitabı (Cilt II, İslâmiyetten Önceki Türk San’atı Hakkında Araştırmalar, Kısım Ia)*. İstanbul, 311-398.
- Esin E. 1978, *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Târîhi ve İslâma Giriş*. İstanbul.
- Esin E. 1984, “Ordu Türk Saray Mimarisinin Onbeşinci Asırdan Önceki Tarihçesi”. *TBMM Milli Saraylar Sempozyumu (15-17 Kasım 1984) Bildirileri*. Ankara, 22-26.
- Esin E. 2001, *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul.
- Esin E. 2004, *Orta Asya’dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*. İstanbul.
- Gezen B. & Suiçmez M. 2020, “Japon Prensini Diktığı Sakura 27 Yıldır İki Ülkenin Dostluğunu Simgeliyor”. *Demirören Haber Ajansı*. Kaynak: <https://www.dha.com.tr/gundem/japon-prensini-diktigi-sakura-27-yildir-iki-ulkenin-dostlugunu-simgeliyor-1772769>.
- Göher F. N. & Selçuk H. 2024, “Türk Kültüründe Kayın Ağacının Maddi Kültür Unsurlarına Yansıması”, *Kültür Araştırmaları Dergisi* 21, 106-125.
- Göktürk İ. 2020, “Temel Kaynaklardan Hareketle Türk Devlet Geleneğinde Meşruluğun Dayanakları”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/2, 1079-1099.
- Gökyay O. Ş. 2007, *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul.
- Gömeç S. & Fidan G. G. 2020, “Türk Devletinin Mesuliyet Anlayışı”. *Türk Dünyası Araştırmaları (TDA)* 125/247, 329-334.
- Güler A. 2024, “Atatürk’ün Naaşının Anıtkabir’e Nakli”. *Atatürk Ansiklopedisi*. Kaynak: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturkun-naasinin-anitkabire-nakli/?pdf=3777>
- Güler B. 2022, “Tika’dan Afganistan-Türkiye Dostluğunun 101. Yılında Ağaçlandırma Etkinliği”. *Anadolu Ajansı*. Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tikadan-afganistan-turkiye-dostlugunun-101-yilinda-agaclandirma-etkinligi/2519566>
- Günay N. 2021, “Kitab-ı Dede Korkut’un Günbet Nüshasında Yer Alan Mitolojik Unsurlar”. *bilar: Bilim Armonisi Dergisi* 4/1, 8-19.
- Gürsoy Ü. 2013, “Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 61, 43-54.
- Hassan Ü. 1985, *Eski Türk Toplumu Üzerine İncelemeler*. İstanbul.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı. 31 Ekim 2023, “Cumhuriyet’in 100. Yılı Anısına 5 TL Değerindeki Madeni Hatıra Paraların Çıkarılmasına İlişkin Tebliğ”. *Resmî Gazete* 32355.
- İlgın F. A. 2023, “İslam Öncesi Türk Kültüründe Töre Kavramı”. *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Geçiş Dönemi Kavramları (Cumhuriyet’in 100. Yılına Armağan)*. İstanbul, 429-444.
- İnan A. 1966, “Türk Boylarında Dağ, Ağaç ve Pınar Kültü”. *Reşid Rahmeti Arat İçin*. Ankara, 272-277.
- Kafesoğlu İ. 1980, *Eski Türk Dini*. Ankara.
- Kalkan O. 2023, “Türklerde Kut İnancı ve Marş Geleneğine Etkileri”. *idil* 101, 87-97.
- Karakaş R. 2013, “Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir Düğün Geleneği Olarak Ağaç Süsleme”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 1/18, 109-122.
- Karakaş S. 2009, “Kut-Tanrı İlişkisi Bağlamında Türklerde Yönetim Erkinin İlahi Temelleri”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi (GEFAD)* 29/Özel Sayı, 29-44.
- Kızılcahamam Belediyesi. 2025, “Şehit Anıt Ağacımızda Anlamli Buluşma”. Kaynak: <https://kizilcahamam.bel.tr/IcerikDetayi/Sehit-Anit-Agacimizda-Anlamli-Bulusma/1464>
- Koca S. 2002, “Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilatı”. *Türkler Ansiklopedisi* 2. Ankara, 823-844.

- Koca S. K. 2012, *Türk Kültüründe Sembollerin Dili*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Korkmaz Z. 2006, “Eski Türklerdeki Ağaç Kültünün İslami Devirlerdeki Devamı”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 51, 99-110.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. 2024, “Kavaklı Çınar Hikayesi-Bursa”. Kaynak: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/kulturatlasi/kavakli-cinar-hikayesi>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. 2025a, “Anıtkabir”. Kaynak: <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/anitkabir>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. 2025b, “Kültür Ağacı”. Kaynak: <https://tanitma.ktb.gov.tr/TR-133026/kultur-agaci.html>
- Manav F. 2024, “Orhon Yazıtları’nda Siyasal Otoritenin/Egemenliğin Meşru Zemini Olarak Kut: Weberci Karizma Açısından Değerlendirme”. *Folklor/Edebiyat*, 30/119, 555-574.
- NHBUAKTÜEL. 2017, “Japon Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Uluslararası Katılım ile Açıldı”. Alef Tanıtım LTD. ŞTİ. 1, 38-39.
- Ögel B. 1971, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul.
- Ögel B. 1982, *Türklerde Devlet Anlayışı (13. Yüzyıl Sonlarına Kadar)*. Ankara.
- Ögel B. 1993, *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar) I*. Ankara.
- Ögel B. 1995, *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar) II*. Ankara.
- Öngen Corsını, D. E. 2013, “Osmanlı Saray Şenliklerinden Günümüze Bir Kültür Ürünü: Nahl”. *Yedi*, 10, 49-57.
- Özarslan M. 2003, “Türk Kültüründe Ağaç ve Orman Kültü”. *Türkbilig* 5, 94-102.
- Özdener E. 2021, “Asırlık AA’nın Bahçesine Asırlara Meydan Okuyan Çınar Ağacı Dikildi”. *Anadolu Ajansı*. Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/asirlik-aanin-bahcesine-asirlara-meydan-okuyan-cinar-agaci-dikildi/2418104>
- Özkan G. 2022, “Cumhuriyet Meydanları ve Toprak Alma Törenleri Örneğinde Ulus İnşa, Toplumsal Bellek ve Halkla İlişkiler”. *Kültür ve İletişim* 49, 153-181.
- Paşayev N. & Paşayeva V. 2002, “Eski Oğuzların İnanışları ve Mitolojik Görüşleri”, *Türkler* 3. Ankara, 345-357.
- Pehlivan G. 2015, *Dede Korkut Kitabı’nda Yapı, İdeoloji ve Yaratım-Dresden ve Vatikan Nüshalarının Mukayeseli Bir İncelemesi*. İstanbul.
- Pehlivan S. 2020, “Devlet Kurumlarında Görsel Kimlik: Türkiye Cumhuriyeti Bakanlık Logolarında Dönüşüm”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 19/76, 2191-2203.
- Roux J.-P. 1994, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. Çev. A. Kazancıgil. İstanbul.
- Roux J.-P. 2005, *Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*. Çev. Aykut Kazancıgil ve Lale Arslan. İstanbul.
- Rönesans Holding. 2020, “Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi Açıldı”. Kaynak: <https://ronesans.com/haberler/basaksehir-cam-ve-sakura-sehir-hastanesi-acildi>
- Soysaldı, A. 2017, “Türklerde Yıldız Motifi ve Teke Yöresi Yıldızlı Zili (Burdur Müzesi) Örnekleri”. 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri-Maddi Kültür*. Ankara, 425-440.
- Şahin H. A. & Koçyiğit Ş. 2021, “Eski Ön Asya Hukukunda Ağaçlara Verilen Önem”. *OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi* 3/2, 439-456.
- Şırnak Üniversitesi. 2025, “Logomuz”. Kaynak: <https://www.sirnak.edu.tr/tr/menu/logomuz/50>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. 2025a, “Kurum Kimliği Rehberi”. Kaynak: <https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/kurumsalkimlik.pdf>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. 2025b, “Kurumsal Kimlik”. Kaynak: <https://www.tccb.gov.tr/iletisim/kurumsalkimlik/>
- Tarlakazan B. Erhan & Tıngır M. 2018, “Selçuklu İzleri Taşıyan Kimi Belediye Amblemelerindeki Sembollerin Tarih, Kültür ve Tasarım Açısından İncelenmesi”. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/1, 111-128.
- Taş E. 2024, *Türk Kültüründe Kut Anlayışı ve Kut’la İlgili İnançlar/Uygulamalar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.
- Temel Eğinli A. & Nazlı A. K. 2018, “Kültürün Koruyucu Gücü: Kültürel Semboller”. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi* 2, 56-74.
- Temizkan A. & Aktaş E. 2012, “Türk Devlet Geleneğinde İktidarın Meşrulaştırılmasında İktidarın Rolü”.

Karadeniz Araştırmaları 33/33, 13-22.

- Tokmak A. & Kara İ. 2023, "İzmir'in Cumhuriyet ile Birlikte Yeniden İnşası ve İzmir Şehir Anıtlarının Cumhuriyet Temsili". *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cumhuriyet Özel Sayısı, 433-450.
- Tolmaç S. 2023, "Orman Genel Müdürlüğü 15 Temmuz Şehitlerinin Anısını Kurduğu Ormanlarda Yaşatıyor". *Anadolu Ajansı*. Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/orman-genel-mudurlugu-15-temmuz-sehitlerinin-anisini-kurdugu-ormanlarda-yasatiyor/2946353>
- Topal M. & Katırcı P. M. 2023, "İstanbul Üniversitesi Logosunda Türk Kültürünün İzleri: Süheyl Ünver'in Tasarımı Üzerine Bağımsız Bir Değerlendirme". *Akademik Sanat* 19, 112-123.
- Tosun M. 1963, "Hammurabi'nin Toprak Kanunları". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 21/3-4, 127-141.
- TRT Avaz. 2022, "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Özbekistan Cumhurbaşkanı Mirziyoyev'le Dostluk Ağacı Dikti". Kaynak: <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avasyadan/cumhurbaskani-erdogan-ozbekistan-cumhurbaskani-mirziyoyev-le-dostluk-agaci-dikt/6244099201a30a335059c3ec>
- TRT Haber. 2020, "Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi Açılıyor". Kaynak: <https://www.trthaber.com/haber/saglik/basaksehir-cam-ve-sakura-sehir-hastanesi-aciliyor-486224.html>
- Turan O. 1969a, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi: Türk Dünya Nizâmının Millî, İslâmî ve İnsanî Esasları 1*. İstanbul.
- Turan O. 1969b, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi: Türk Dünya Nizâmının Millî, İslâmî ve İnsanî Esasları 2*. İstanbul.
- TÜBİTAK. 2024, "İlk Türk Uzay Yolcusu Alper Gezeravcı, 17 Ocak'te Uzaya Gidecek". Kaynak: <https://tubitak.gov.tr/tr/haber/ilk-turk-uzay-yolcusu-alper-gezeravci-17-ocak-2024te-uzaya-gidecek>.
- Türker Küyel M. 1988, "Atatürk'ün Saadet Anlayışı Hakkında Bir Deneme". *Erdem* 5/12, 649-683.
- Türkten F. 2022, "Cumhurbaşkanı Erdoğan, ŞİÖ Zirvesi'ne Katılan Liderlerle Ağaç Dikme Törenine Katıldı". *Anadolu Ajansı*. Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-sio-zirvesine-katilan-liderlerle-agac-dikme-torenine-katildi/2686294>.
- Uğur E. 2019, "Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Yenilenen Bakanlık Logolarının Semboller Açısından Eskileri ile Kıyaslamalı Analizi". *Sanat ve Tasarım Dergisi* 9/2, 388-397.
- Uyaniker N. 2010, *Eyüp Sultan Türbesi Etrafında Teşekkül Eden Efsanelerin Tespiti ve İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Uzunçarşılı İ. H. 1976, "Nahil ve Nakıl Alayları". *Belleten* 40/157, 55-70.
- Yıldız Altın K. 2021, *Türk Kültüründe Atalar Kültü*. Ankara.
- Yıldız Altın K. 2023, "Orta Asya'dan Osmanlıya, Osmanlıdan Cumhuriyet'e Devlet Geleneğinde Kut". *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş Dönemi Kavramları (Cumhuriyet'in 100. Yılına Armağan)*. İstanbul, 317-349.
- Yıldızlı M. 2023, "Kutadgu Bilig Kahramanları Üzerine Yeniden Düşünmek". *Karadeniz Araştırmaları* 20/77, 199-214.
- Yılmaz G. 2014, "Türk Devlet Felsefesinde Kut, Erdem ve Töre Kavramları ile Bunların Aralarındaki İlişki". *Kutadgubilig: Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi* 26, 311-374.
- Yurdusevdi M. 2008, *Selçuklular Devrinde Hükümlük Anlayışı ve İmgesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Zeren, M. E. 2017, "Türklerin Devlet Anlayışında Atalar Kültürünün Yeri". *Toroslardan Tanrı Dağlarına Genel Türk Tarihi Araştırmalarına Adanmış Bir Ömür. Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu'na 75. Yaş Armağanı*. İstanbul, 337-346.
- Ziya Gökalp 1981, *Türk Devletinin Tekâmülü*. Haz. Kâzım Yaşar Koprıman. Ankara.
- Ziya Gökalp 1991, *Türk Uygarlığı Tarihi*. Haz. Yusuf Çotuksöken. İstanbul.